

BUĎ
PŘIPRAVEN
K UDÁNÍ

!

dokumentární povídky z 50. let

MILOŠ DOLEŽAL

host

Miloš Doležal

BUĎ
PŘIPRAVEN
K UDÁNÍ

dokumentární povídky z 50. let

BRNO 2025

Vznik rukopisu podpořil Mezinárodní visegrádský fond (IVF)
v rámci Visegrádského literárního rezidenčního programu
(VLRP).

© Miloš Doležal, 2025

Cover photo: archiv Miloše Doležala

Držitelé práv k obrazové dokumentaci jsou uvedeni na s. 345–346

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2025 (elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-2699-4 (PDF)

ISBN 978-80-275-2700-7 (ePUB)

ISBN 978-80-275-2701-4 (MobiPocket)

Tma venku. Velkopanská lež.
A po mně – potopa a hroby.
Co potom? Z dřímoty se vytrhneš
v tlačenci u garderoby.

Osip Mandelštam, bez názvu, ze sbírky *Básně*

Cesta dějin není cestou kulečnickové koule, nýbrž podobá
se cestě oblaků, podobá se cestě někoho, kdo bloumá
ulicemi, kdo je tady odveden stínem, tam hloučkem lidí nebo
podivným protětím domovních front, a nakonec se dostane
na místo, které ani nezná a které nebylo jeho cílem.

Robert Musil, *Muž bez vlastností*

Prvním krokem k bestializaci je vymazání historie.

Rudolf Vrba, z interview s Jiřím Peňásem

PROLOG: ZJEVY, KTERÉ TÍSŇÍ	11
/P. Josef Hanus jede z Bohdanče do Dolních Kralovic a domů se vrací přes Ledec/	
NENÁVIDÍM SPROSTOU LŮZU	29
/příběh skláře Čenka Františka Císaře a jeho sourozenců/	
R JAKO RUDÁ RŮŽIČKY RÁNA	107
/příběh zamilovaného příslušníka StB Bohuslava Růžičky a jeho lásky, příslušnice StB Marie Skočdopolové/	
VE SKLENICI OD OKUREK	139
/příběh vězeňského dozorce Václava Sisla a zachráněných básní Jana Zahradníčka/	
JANKO, TY HOVÁDO, NESTRIELAJ!	169
/příběh soukromého zemědělce Václava Průši a jeho vraha Jána Blahúta/	
BUŮ PŘIPRAVEN K UDÁNÍ ANEB FARÁŘ, PIONÝŘI A PRISPOLÁK	221
/příběh faráře Josefa Němce a pionýrských šátků/	
DAVAJ SVIŇU, BURŽOUST	245
/příběh manželů Vašíčkových z Opatova na Vysočině/	
AMNESTIE ANEB SIRIUS V TEMNÉ KOMNATĚ NOCI	287
/příběh propuštění Jana Zahradníčka a jeho manželky Marie/	
EPILOG: K ÚKRYTU	331
/cesta Václava Sisla mladšího do Krňan/	
VÝBĚR Z PRAMENŮ A LITERATURY	337
SEZNAM FOTOGRAFIÍ	345

PROLOG: ZJEVY, KTERÉ TÍSNÍ

/ P. Josef Hanus jede z Bohdanče
do Dolních Kralovic a domů se vrací
přes Ledec /

Uprostřed týdne, 27. června 1945, se Josef Hanus, dvaapadesátiletý katolický farář, vydává na bryčce tažené koněm od své fary v Bohdanči, která leží na hranici Vysočiny a Kutnohorska, do městečka Dolní Kralovice, položeného na řece Želivce. Důvod je zřejmý – rodák z Litrbachů u Litomyšle, syn poštovního zřízence, který byl na kněze vysvěcen v roce 1918, má být jmenován vikářem pro ledečský kraj, a tedy musí do rukou dosavadního vikáře Josefa Dohnala složit slib a přísahu. Josef Hanus, podsaditý ramenatý muž, není tuctovým venkovským knězem, nýbrž vzdělcem a čtenářem, který se vášnivě zajímá o politiku, skalničkář, fotografuje a především bystře pozoruje život kolem sebe. Je autorem úvah, reflexí, glos a invektiv, které jako kronikář své doby svěruje do dopisů, kázání a především na stránky tlusté Pamětní knihy.

Po osmdesáti letech v ní listuji. Stránky zvláštně voní. Není to plísň, ale spíše „paměť“ ručního papíru. Mezi zápisy jsou vlepeny výstřižky z dobového tisku a Hanusovy fotografie z válečných a poválečných okamžiků. A také jeho snímky krajiny a bohdanečských uliček. Listuji, probírám se farářovými popiskami a udivuje mě, co tento chlapík dokázal z chaosu přelomových okamžiků vyčíst a rozkrýt. S pronikavou předtuchou. Až budou jeho zápisy jednou vydány knižně, vynikne v úplnosti jeho neobyčejná intuice a vnímavost. Listuji Pamětní knihou a přepisuji z ní některé Hanusovy záznamy, především ty z konce června 1945, kdy se vydal na bryčce na „okružní

cestu“ svým krajem. Byla to sice cesta krajinou, ale především stopami nedávné minulosti a také nového myšlení, které v budoucnu mnohé promění.

Sedím v pokoji staré fary, přepisuji Hanusovy zápisy z léta roku 1945 a oknem vidím na plácek mezi farou a kostelem, jak pater Hanus v saku a s holí pomalu nasedá do bryčky. Veze ho přítel Josef Karel z bohdanečského mlýna...

Vyjeli jsme od fary a jedeme přes Ostrov na státní silnici, přes Slavošov na Zruč nad Sázavou. Po této silnici po dva dny prchala poražená německá armáda a za ní a do boku se hnali Rusové. Stopy tohoto posledního úhybného pohybu jsou dosud zřetelné a jen tak hned smazány nebudou. Po celé délce silnice po obou stranách leží mrtví svědkové bývalé slávy Hitlerových armád – rozbitá motorová vozidla. Kolosy i malá autíčka na boku i na hřbetě, „nožičky vzhůru, unitrnosti vyhřezlé, bříska rozpáraná“. Ani jedna tabulka skla celá, střeny od střel provrtané, větším dílem kostry ohořelé. Co bylo k potřebě, buď Rusy, nebo našimi odmontováno a odvečeno domů. Zbytek čeká na někoho, kdo se smiluje a odveze harampádi do slévárny. Aby obraz byl celý, chybí jen vypálené osady. To, chvála Bohu, tady u nás není. Ve vsích komíny kouří zcela mírově, střechy jsou celé, lidé jsou na polích, obvorávají brambory, jen u zájezdní hospody nestojí povozy a v hospodě je klid, až nezvyklé ticho – ovšem pro toho, kdo zaspal šest let protektorátu. Není pro žíznivého piva ani kořalky, není pro hladového pokrmů. Nikdo se raději ani nezastaví. Z dálky je slyšet sborový zpěv. Po silnici od Slavošova táhne oddíl Rusů. „Vijóóó!“ Josef pohnal kobyly do klusu. Ještě není bezpečno. „Davaj suda! Davaj bystro!“ posud se občas ozve. A Josefův kůň je pěkný a bryčka také slušná.

*

Ve Zručí je ruská posádka. Chlapci bezvousí, holobrádkové, plnovous se u nich neuvidí, v šatech ne zvlášť upravených, což

má být jejich jakousi předností. Našim vojákům vytykají, že jsou jak ze škatulky – vyžehlené primadony, baletky. Sami se však pomádují, ve voňavkách a kolínské vodě myjí. Na zručské faře, kde působí mladý kněz Tomáš Sobola, je také ruská posádka: major, důstojník a čtyři sluhové. Obsadili celé první poschodí. Třebaže jsou „bezbožníci“, vycházejí s domácími dobře. „Nam Boga nětřeba!“ a „starý i mladý pop a malý pop“ (farář, kaplan a dojíždějící chřenovický administrátor) mívají s nimi apologetické šarvátky. Ještě více však farářova sestra Marie Sobolová. Ta si k nim může dovolit všecko. „Pěkní komunisti! Když jsi komunist, proč si nečistíš boty a šaty sám?! Vždyť máš dva sluhy! Jste si přeci všichni rovni!“ Jiná závažná otázka dneška, kterou při odjezdu debatujeme s Josefem, je – máme vůbec svobodný stát? Nejsme jen nějakým druhým protektorátem Ruska? Kdy od nás Rusové odtáhnou? Vždyť je musíme živit! To zvyšuje naši hospodářskou krizi a převyšuje naši únosnost. A ještě Rusové vedou zákopy přes obilí, přes obdělávaná pole! Taková bezohlednost rozčiluje. Taky jsme s Josefem nad tím kroutili hlavou.

*

Od Zruče ke Královicům tentýž obraz. Rozbitá auta, obrněné vozy, tank v bahně, prostrílené benzinové barely. Spoušť, spoušť! Když žádal chudý člověk, nějaký živnostníček, o slevu na daních, spíš ho zavřeli nebo pokutovali, ale korunu nesleвили. Zde nyní leží zničené miliony. Lidská civilizace i kultura je protichůdná, až absurdní. Dočkali jsme se konce války, ale ne míru. O tom se mocnosti ne a ne dohodnout. Ta mocnost, která má míru plná ústa, pro mír ještě to nejmenší neučinila, a naopak všechny mírumilovné kroky maří – a o míru se stále jen bezvýsledně jedná. Je to Rusko, jehož „rudý car“ Stalin se svým komunismem chce ovládnout svět. Říkám Josefovi, spíš na něj křičím z bryčky, aby mě na kozlíku slyšel: „Je to divná věc – komunismus hlásá světovou revoluci – jenže může

za revoluce nastat dohodou všeobecný mír? Tím si přeci protiřečí. Jedině pod knutou bolševismu ve všeobecném zotročení – mír hřbitovní!“ Josef se ohlédne a zavrčí: „Zotročení tělesné a zotročení duševní. A tomu se svět brání.“ Přesně tak, říkám Josefovi, prahnete po svobodě. „Mír si musíme vydobýt!“ volají bolševici. To přeci neustále slyšíme v rádiu, čteme v novinách, to vtlokají do dětských mozečků ve školách – a proto se zbrojí v celém světě jako nikdy předtím. Strašlivé nervové napětí.

*

„Z téhle řepky mnoho oleje mačkat nebudou!“ odborně prohodí Josef a ukazuje na lán ubohé zanedbané řepky, zmořené travou a plevellem. Patří baronu Lockemu, kterému lidé na práci nepůjdou. Je to bývalý vůdce fašistů na Kralovicku a dnes je i se svým pověstným správcem Havlíčkem zajištěn někde v žaláři. Na jeho zámku je ruské komando a sídlo ruské polní policie. Mají zelené čepice. Strílejí do rybníku, a tak loví ryby. A vzápětí vedou dva dezertéry. Sjíždíme do Kralovic. „Do boje za vítězství pracujícího lidu! Vstupujte do československé strany komunistické!“ Tak nám to hlásají plakáty na rozích. Užasle se Josefa táži: „Zas do boje? Cožpak jsme ještě nezvítězili a pracující lid dosud otročí? Nemáme socialistickou vládu a mezi stranami pakt o neútočení? Bude pokoj, klid? Či není ještě konec lidským bédám?“ Na mysl vyvstává jako přízrak nějaká příští třídní revoluce – zkáza. „Zajímavé,“ povídám Josefovi a přejíždíme po mostě řeku, „ve sklárně v Tasicích celý závodní výbor tvoří dělníci v ní zaměstnaní, zvýšení platu si odhlasovali, ale v pracovním týdnu nepracují ani hodinu, poněvadž po celý týden pracují v závodní radě – ouřadují. A nejvíce je jimi zkoumaná národní spolehlivost úředníků, kteří za války riskovali a kryli dělníky. Běda tomu, kdo by nějak přísněji vyžadoval od dělníka, aby konal svou povinnost nebo snad pohrozil propuštěním. Dnes by s koštětem, inzultován davem, zametal ulici, byť byl

silou v továrně vedoucí a skutečně nepostradatelnou. To jsou zjevy, které tísní a plní duši obavou o budoucnost.“ Josef drží opatřtě pevně v ruce a nahlas povídá: „Ve Vlašimi je pánem nade všemi lékaři pomocný dělník ze zbrojovky, neboť tamní národní výbor mu svěřil zdravotnický referát. Nebo tohle – předsedou správní rady Jiráskovy kliniky v Praze je zedník a má takovou pravomoc, že může, kdy chce, profesora Jiráska vykopnout.“ Přijíždíme ke kralovické faře, scházím ze schůdků, Josef mi pomáhá, abych se tam nerozplácl, a já mu říkám: „Tohle je proces, který bude-li nadále trpěn, připraví novou revoluci a zánik svobodného československého státu, který se sotva obrodil. A teď, Josefe, vážná otázka: Má komunistická strana dobrý úmysl zachovat svobodu naší republiky? Sleduji příznaky, které naznačují pravý opak.“ Ze dveří vychází důstojný pan farář Dohnal, jde nám podat ruku a já stačím na uvítanou prohodit: „Znáte tenhle utip? V pohraničí mají hádanku – jak se z henleinovského Němce stane snadno a rychle stoprocentní Čech? Vstoupí do komunistické strany!“

*

Na faře u veledůstojného Josefa Dohnala slibuji mlčenlivost a poslušnost. Jsem sice jen administrátorem, ale přec ve funkci a hodnosti vikáře, a tedy jsem „oculus episcopi“ – biskupovo oko v terénu diecéze. Pan vikář Dohnal mi po přísaze k hodnosti gratuluje. Nevím, jak budu svůj úřad zastávat. K farám ledečského vikariátu je z Bohdanče daleko a vedou k nim jen mizerné silnice a já mám revma. Povoze se těžko shání, je jich málo. Nu, můj sekretář Tomáš Sobola, farář ve Zruči, mi pomůže. Že bych právě věděl, jak mám svůj úřad plnit, nemohu říci. Pan biskup Pícha je přísný a říká se, že je lepší přísnost než mírnost, že biskup dovede „zpuccovat“ i starého vikáře. To bude první, čeho se mi od něho dostane. Stejně nakonec umřeme oba a hlavní bude, co mi řekne náš Nejvyšší Scrutor cordium.

*

Bouřka přešla, déšť se přehnal a Josef praská bičem a jeho „hot pré“ pobízí korpulentní kobytku, aby přidala do kroku. „K osmé hodině můžeme být doma,“ odměřuje na hodinkách zbytek dne. „Tady se mně to nelíbí, to u nás je to lepší.“ Říkám mu: „Tak ať jsme co nevidět doma.“ Po rovince klus, z kopce trap. Brzo jsme u zahájské fořtovny. Zde jsem byl mnohokrát, zde působil lesní adjunkt Karel Pulec, jehož Němci vlákali i s jinými partyzány do léčky, postřelili a on sám, krváčeje na útěku, aby se jim nedostal do rukou, se zastřelil. Měl po něm vystřelit četnický okresní velitel Šulc, proto byl zajištěn. V Pekelských lesích vidíme tygra, ovšem ne bengálského ani královského, nýbrž zcela neškodného – hitlerovského. Zabořen celou svou délkou ve smrkovém stojáku snažně se pokouší zvednout svou hlavu nad vrcholky stromů. Pěkný kousek! Josef neodolá, zastaví kobytku a prolézá tygra. Já vše sleduji z bryčky jak z pozorovatelný. Kdyby to bylo blíž k nám, Josef by ho takto rozhodně nenechal. K rozbitému autu na farském dvoře by přibyl zcela jistě i tento němý, vychladlý kolos.

*

Projíždíme Ledčí. Usmívá se na mě, lépe řečeno nutí se do úsměvu, paní lesmistrová Čapková ze Zaháje. Nese v tašce nákup, jde domů pěšky a začíná pršet. Dříve jezdila jen autem. Její muž je pro podezření z udavačství „zajištěn“. Nerad bych z množství zajištěných ledečským soudem někoho známého potkal, jako před měsícem dr. Zajíčka. Bylo to u myslivny Vostojavky, kde jsme se stali svědky nepěkné revoluční scény: vickovičtí občané, ozbrojeni holemi i puškami a automatickou pistolí, hnali před sebou do Ledče k lidovému soudu advokáta dr. Zajíčka a jeho syna Jana, ženou je poklusem z Bohdanče třináct kilometrů cesty. Vidím jen zavalitou postavu v zelenavém hubertusu, zarudlou tvář a vyvalené zděšené oči jako krví podlité a klesající a těžko se zvedající ruce a slyším jen pokřik: „Kurvo! Lumpe!“ Ujíždíme, pokud táhlé kopce dovolují, z Ledče pryč.

Za Habrkem, nad potokem Jestřebnice, kde se silnice v pravém úhlu láme a prudce spadá do údolí, ukazuje mi Josef po levé straně, za prudkým žlabem, mezi stromy, dosud dobře znatelný násep hlíny s kamením. Říká, že je to hrob devíti Němců odstřelených Rusy. Dle tvrzení pana Šmída, fořta z Vostojavky, je tam zahrabaná i zdechlá kobyla. Dole u potoka leží ještě jeden a za potokem také. Stríleli ze zálohy po Rusech a sami to odpykali smrtí. Hroby neznámých vojinů! A takových je! Němci své oběti pouze číslovali jako dobytek. A ti mrtví a spálení ani hroby nemají!

*

Potkáváme pana Rokose, skláře z Třebětína. Vrátil se před nedávnem z koncentračního tábora Buchenwald a vypravuje: „Dvacet jedna tisíc nás tam zbylo ze šedesáti tisíc! Před smrtí nás zachránila Pattonova americká armáda.“ Co vytrpěl, nechce vykládat, jen o jedné německé stvoře, ženě důstojníka, poví. Jezdila na koni, a když šly skupiny trestanců do práce, přijížděla a prohlížela si je z koně a vybírala si. Líbilo se jí, když byl někdo tetován. Proto museli chodit do práce polonazi. Večer si dala předvést to nebo ono číslo (vypálené na předloktí). A číslo se již do ubikace nevrátilo. V jejím pokoji po osvobození tábora našli lampu, jejíž stínítko bylo sešité z potetovaných lidských kůží. „A lidských kůží tam měla celou sbírku. Její muž měl sbírku skalpů a chlatal pivo z lidských lebek, ale to jsem na vlastní oči neviděl,“ prohodil nakonec pan Rokos.

*

Blížíme se k domovu. Při jízdě vyprávím Josefovi, že jsem četl někde v novinách, jak jeden z čelných komunistů prohlašuje, že pokud bychom se měli „vracet cestou staré měšťácké demokracie ke kapitalistické reakci... tak v takovém případě by byla pro nás stará vyzkoušená zbraň pracujících, tj. jednotná stávka, nejúčelnějším prostředkem“. Josefovi to překládám do normální řeči – kdyby „mělo dojít k něčemu proti vůli komunistů, pak

vytáhneme do ulic a stávka a revoluce! A demokracie? Jen dle našeho receptu! Má-li se dojít i u nás k ruskému komunistickému socialismu, tedy proč ne hned?!“. Josef se trochu zarazí a křikne: „K čemu ale pak ta komedie s parlamentem, s demokracií, s prezidentem?“ A povídáme a povídáme a skutečně, jak Josef odhadl, před osmou hodinou večerní, ještě za světla, dojíždíme domů.

*

Josef vypřáhl, krmí unavenou kobylku a má strach, aby mu ji zítra v Ledči Rusové nebo Češi nevzali.

*

Farář Hanus se od bohdanečského mlýna vrací na faru. Sako pověsí v předsíni, sundá si kolárek, trochu se omyje v lavoru studenou vodou, sedne za psací stůl v rohu pokoje a do Pamětní knihy začne zapisovat inkoustovým perem.

**Obec Bohdaneč
u Zbraslavic s kostelem
Zvěstování Panny Marie.
Snímek P. Josef Hanus.**

**Parte Říše velkoněmecké
jako úlevné pohřbení
nacistické hydry. Leták
šířený v květnu 1945. Josef
Hanus jej uložil do svého
archivu.**

P. Josef Hanus s ministranty
na pohřbu Barbory
Pařezové, únor 1943.

Dne 5. května 1945 posílá
P. Josef Hanus dopisnici,
kde jsou přetištěny známky
s Hitlerovou tváří.

Katecheta Josef Hanus
s družičkami při Božím těle,
druhá polovina třicátých let.

Slavobrána v Bohdanči
vítající Rudou armádu,
v českém jazyce a azbuce.
Foril Josef Hanus 11. května
1945. V kronice k tomu
dopsal: „Ne nadarmo byla
zde postavena slavobrána.
Odpoledne přijelo auto
a tři povozy s rudoarmějci.
Byli uvítáni zástupem lidí,
jásotem, chlebem a solí
a proslovem, na nějž dva
důstojníci odpověděli.
Trochu rusky zde dovede
p. Zelený, p. Matějka
(zajatci v Rusku za minulé
války) a Jos. Krajíček.
Rozjařený Rusáček
v hloučku směřjících se
děvčat mne z dálky vítal
nepřátelským: Á, pop...
á, pop...!“

P. Josef Hanus mezi ruskými důstojníky v květnu 1945. Do kroniky napsal: „Přivítán důstojníky, musil jsem postát s nimi před objektivem. Oni dva důstojníci, s nimiž jsem fotografován, jsou vychovatelé: profesor a učitel. Lidé jemní a vzdělaní. U Zelenů, kde byli hoštěni, při vstupu do světnice se dle starých ruských zvyků před obrazy křížovali, před jídlem se modlili. Jsou předvojem dalších skupin, hlavně vozatajců.“

Vojáci Rudé armády s bohdanečskými děvčaty. Děkan Hanus, který snímek pořídil, do kroniky vepsal: „Rudoarmějci mají rádi také ‚paněnký‘ a staly se též případy znásilnění nezletilých děvčat. Ale naše

‚paněnký‘ už namnoze nejsou paněnký. A když se přímo nabízí, jaký div, že druhý bere.“

Občanská legitimace Josefa Hanuse z období protektorátu.

Na farní zahradě vyfotil pan děkan partii alpina „arizona“ – skalničky byly jeho vášní.

Josef Karel, řečený „vantrockej“, který svou bryčkou vozil děkana Hanuse, na pohřbu Barbory Pařezové – stojí uprostřed s pozdvíženou pravou rukou. Děkan Hanus úplně vpravo.

**Josef Karel (s opratěmi)
se svými koňmi a povozem
přivážel do Bohdanče
na letní byt prázdninové
hosty.**

**Josef Karel jede s P. Josefem
Hanusem vysočinskou
krajinou.**

P. Tomáš Sobola s rodiči a sestrou na farní zahradě ve Zruči nad Sázavou, kde ho při své cestě navštívil P. Josef Hanus. Tomáš Sobola bude v roce 1945 pohřbívat Čeňka Císaře (viz další kapitola).

Fara v Bohdanči – místo ve středu obce, kde přebýval, psal a meditoval Josef Hanus, který svůj dlouholetý domov také nafotil.

Buď vůle Tvá, jako v nebi
tak i na zemi.

Viemohoucí Pán života a smrti povolal na věčnost našeho
duchovního otce

vldp. JOSEFA HANUSE,
biskupského notáře, děkana a faráře v Bohdaneči.

Zemřel klidně po delší nemoci v úterý dne 21. září 1954
o 21. hodině uprostřed svých familiářů v bohdanečské farnosti,
ve věku 61 let a 36. roce svého kněžství.
Srdce všech, kdož jej znali se zachvělo bolestí nad ztrátou
duše všechny milující, šlechetné duše kněžské.

Tělesná schránka v Pánu zesnulého bude vystavena v chrámu
Páně v Bohdaneči v sobotu 25. září 1954 o 11. hod.
dopolední a po smutečních obřadech a zádušní mši svatě
bude na místní hřbitov k věčnému spánku uložena.

V Bohdaneči dne 22. září 1954.

FARNÍCI BOHDANEČTÍ

Období tiskové, a. s. Kolín - zpracováno M. Křížem Hora.

Úmrtní oznámení
P. Josefa Hanuse v září
1954 a děkanův hrob
na bohdanečském hřbitově
(léto 2024).

NENÁVIDÍM SPROSTOU LŮZU

/příběh skláře Čenka Františka Císaře
a jeho sourozenců/

Bylo nebylo

Mohla by tak začínat pohádka – žilo bylo šest bratrů a pět sester, kteří si navzájem pomáhali a drželi při sobě.

Ludvík Císař

Josefa Císařová

Štěpánka Císařová

Gabriela Císařová

Čeněk František Císař

Marie Císařová

Rudolf Císař

Jaroslav Císař

František Císař

Ladislav Císař

Zdeňka Růžena Císařová

Ani nacistický drak je nedokázal schlamstnout. Zničili je až ti domácí, sousedé, podřízení. Potupně a zákeřně, zezadu. Zazvonil zvonec a pohádka je konec.

Vlastně není... Je třeba vyprávět, a vzdorovat tím zapomnění. Chci vyprávět příběh toho prostředního, Čenka Františka. Stal se nejdůležitější postavou svého rodu, ale je jisté, že bez pomoci svých sourozenců a přízně řady přátel by nedokázal vystoupat tam, kde se na vrcholu sil ocitl. Zaměstnával stovky lidí na Vysočině a podporoval mnoho dalších rodin po celé republice. A se svou velkorysostí v novém, poválečném Československu tvrdě narazil. Střetl se s mentalitou, s níž jeho

šlechetnost nepočítala. S mentalitou, kterou formovala válečná hrubost, cecháckovská příkrčenost a litera i praxe komunistické ideologie, vykonávaná spodinou. A usnadnily ji také divoké poválečné poměry, které byly předzvěstí zrudnosti, kterým se říká český stalinismus.

S doutníkem a motýlkem

V bílé kukle a světlém saku za volantem čtyřválcové Pragovky Alfy. V dlouhých kalhotách, s tenisovou raketou na kurtu u lesa. Ve světlé košili u pece se sklářskou píšťalou a s nůžkami pracujícími v roztavené hmotě. V klobouku a v kabátu s maminkou. Ale stále s nezbytným doutníkem nastrčeným v dřevěné špičce, v ústech či mezi dlouhými prsty a s motýlkem pod krkem. Vysoký, štíhlý, prořídle kaštanové vlasy hosené přes pleš z levé strany hlavy na pravou, pod nosem krátký knírek, vždy při chuti, zaujatý, vynalézavý, energický, starostlivý, vnitřně křehký. S jemně potměšilým výrazem, mírně vykulenýma očima, připomínající herce Vlastu Buriana, alespoň tak se tváří na snímcích z časů meziválečných. Elegán, nikoli fanfarón, který jistou sukovitostí nezapře venkovský, vysočinský původ. Sklář, podnikavec, filantrop a továrník Čeněk František Císař. Začínal od podlahy, doma v Pavlově v upadajícím mlýně, a vypracoval se svou houževnatostí, pílí a sourozeneckou soudržností na osobnost překračující svůj region. Nazývali ho „otcem chudých“, které chránil za hospodářské krize i za nacistické okupace. Jenže často to bývá tak, že některý z chráněnců chce více.

Velká účetní kniha pod dohledem TGM

Fotografie z kteréhosi pracovního dne v kanceláři sklárny v Tasicích. Patrně někdy kolem roku 1934. Oknem proudí jiskřivé letní světlo. Vedle rohových kachlových kamen visí na stěně fotografie Tomáše Garrigua Masaryka z profilu, s slaječkami. Pod ním vysoký stůl s rozměrnou úřední knihou. Vpravo na psacím

stroji vytukává objednávku Václav Fanta, mladý správce sklárny. Uprostřed, otočena do objektivu, sedí Zdeňka Císařová, duše podniku, a vlevo, za dlouhým stolem s řadou broušených váz, dóz a sklenic, zřejmě se jedná o nové vzorky, a tedy budoucí kolekci nabídek pro zahraničí, sedí Čeněk Císař, v saku a s motýlkem pod krkem (doutník překvapivě chybí), a kontroluje brus. Je to pohled do všednosti, do zákulisí hutě, která se pokouší úspěšně proplout hospodářskou krizí. Když bude Zdeňka Císařová již jako stará paní v osmdesátých letech vzpomínat na pracovitost sourozenců, neopomene zdůraznit: „Po celou dobu trvání firmy nebyla jsem ani já, ani členové mé rodiny na dovolené nebo v lázních nebo na jinaké zotavené. Na to nebyl čas.“

Matčín nedělní stůl

Císařové pocházejí ze starého mlýna v Pavlově u Ledče nad Sázavou. Ve stejné vesnici se narodila Marie Cihlářová, která se stala chůvou a služkou v židovské rodině obchodníka Bernarda Mahlera v Jihlavě, ve které vyrůstal Gustav Mahler, budoucí hudební skladatel. Za zakladatele rodiny můžeme považovat mlynáře Čenka Císaře a jeho manželku Kateřinu, která svého manžela přežila o bezmála pětadvacet let. On zemřel předčasně v roce 1915, ona v roce 1939, těsně před nacistickou okupací, a stala se tak pro celou rodinu důležitým středobodem. Nedělní obědy a setkání u matčina stolu byly pro všechny sourozence posvátným rituálem. Oba jejich rodiče přišli ze mlýnů a zvláštností bylo, že se jednalo o bratrance a sestřenici. Spolu měli jedenáct dětí, jejichž životní cesty byly hodně provázané. Věnuji se Čenkovi, tomu nejzajímavějšímu z nich, ale dotýkat se budeme i těch dalších.

Foukat, brousit, prolézat, šarovat

„Narodil jsem se 8. května 1888 jako syn chudého mlynáře,“ píše po válce ve svém životopise Čeněk F. Císař a pokračuje:

„Již jako dítě musel jsem svému otci vypomáhat při mlynářských pracích a dosáhl jsem v této činnosti takové zručlosti, že ve svých 14 letech vyrovnal jsem se každému mlynářskému pomocníku. Při početnosti naší rodiny nebylo vůbec na to pomyslení, že bychom se mohli doma uživit. Proto mne otec dne 18. října 1903 poslal jako sklářenského praktikanta k německé firmě Josef Schreiber a synovci, sklárny Jaroňovice u Hodonína. Ředitel Göpfert hned při nastoupení služby mne poučil, že musím prodělat každou dělnickou práci (prolézání topných kanálů pod hutí, šarování v huti, tavení, foukání skla, broušení atd.), že jen tak bude možno, abych se stal řádným sklářským úředníkem. Dostal jsem měsíční gáži 30 K. Prošel jsem všechna sklářská oddělení jako učeň, praktikant, všude jsem se osvědčil, takže jsem se nakonec stal vedoucím úředníkem.“

Omdlévání

Aby se Čeněk Císař uživil a současně vypomohl rodičům doma, vedle práce v huti si přivydělává v hnědouhelném závodě „Pomoc Boží“ v Dubňanech: „Na šachtách pracoval jsem od 6 hod. večer do 12 hod. v noci a ve sklárnách jsem pokračoval v činnosti od 6 hodin ranní do 6 hodin večerní. Následky se dostavily tím, že jsem někdy šestkrát za den omdlel v důsledku slabosti a hladu. Když pak jsem se stal vedoucím úředníkem a v mém rodném domově nebylo lépe, bral jsem postupně řadu svých sourozenců jednoho po druhém k mým zaměstnavatelům, takže v krátké době byli jsme čtyři bratři u fy J. Schreiber a synovci a u firmy Bárta a spol. další bratr Ludvík.“

Bez dětí

V Dubňanech se Čeněk Císař seznamuje s osmnáctiletou Bohuslavou Bačíkovou a v říjnu 1910 spolu uzavírají sňatek. Čenčkova sestra Zdeňka ve svých vzpomínkách, které sepsala v závěru života, poznamenala: „Vzali se velmi mladí – jí bylo 18

a bratrovi asi 23 let. Měla hospodyňskou školu v Brně. Bohužel neměli děti, takže jejich život byl ochuzen; švagrovou nebavilo, aby nějak manželovi pomáhala, jen stále četla. Dobře vařila a jediné, co dělala, že prodávala lidem mléko a máslo, a co utrhla, s radostí předala bratrovi.“

Socializuje Slovensko

V roce 1915 umírá sourozencům Císařovým otec. A Čeněk je přeložen z Jaronovic do skláren firmy Schreiber v Lednické Rovně na Slovensku. Sestra Zdeňka Císařová vzpomínala: „To byla obrovská továrna – čtyři tavicí pece a k tomu vedlejší dílny na broušení, leptání, rytí. Vedení bylo německé, a tak bratr přišel na to, že bych tam mohla dostat místo v kanceláři. Takže jsem rychle vzala pár hodin němčiny ve Světlé u rabína [...] Bratr tam byl velmi vážený, dokonce se uvažovalo o tom, že bude ředitelem.“ Působí tam společně se spisovatelem Janem Bártou jako českoslovenští buditelé, hovoří o snahách profesora Masaryka a o osamostatnění. „Když pak nastal slavný 28. říjen 1918,“ píše ve svém životopise Čeněk, „byl jsem to já, kdo na německém podniku fy Schreiber vyvěsil první československou vlajku a utvořil Národní výbor. Tam jsem také založil Robotnické konzumní družstvo v tamním nejlepším hotelu, zřídil jsem prodejnu zboží a vytvořil občanský vzdělávací kroužek a biograf. Veškerou účetnickou a obchodní činnost obstarával jsem bezplatně. Když jsme družstvo zakládali, mělo majetek 6 000 K. Když jsem odcházel, mělo majetek přes 1 000 000 K. Tato má národní a sociální akce měla pro mne těžký následek, ježto na počátku roku 1923 dostal jsem výpověď. Příčinou bylo, že prý socializuji sklárny a celé okolí. Byla to celkem správná okolnost.“

Sklo pro Londýn, Sheffield, New York

Výpověď byla překvapením jak pro Čenka, tak pro mnohé jeho spolupracovníky. Avšak nesrazila ho do kolen. Císař se vrací

na Vysočinu. Umí riskovat. Se svým starším bratrem Ludvíkem si pronajímá od firmy Schmidt brusírnu skla v Květinově. Začínají ve čtyřech lidech. Na jedinečné sklářské vzorky se jim brzy podaří získat řadu zahraničních objednávek, takže zanedlouho zaměstnávají čtyři desítky lidí. Větší část objednávek se jim také daří umístit do okolních brusíren a skláren, které jsou v době hospodářské krize ve velmi špatné situaci. A tím paradoxně pomáhají svým konkurentům. „Pak jsme ještě získali starý mlýn v Radňově u Německého Brodu, kde jsme zřídili brusírnu skla. Oba bratři jsme pracovali, brousili, balili sklo, ba dokonce jsme vozili sklo exportní do železniční stanice Lípa. Sám jsem balil bedny se starým cestářem Šimkem a takto zabalené bedny určené pro Londýn, Sheffield, New York, Birmingham atd. vozil jsem do stanice Lípa. Naše výrobky a vzory byly v cizině velmi oblíbeny. V důsledku této konkurence činily nám sklářské hutě značné potíže s dodávkami surového skla. Poněvadž já sám jsem huťským odborníkem, odhodlal jsem se získat vlastní huť.“

Tasice v lesích

Na konci dvacátých let se Císař dozvídá o strádající, sto padesát let staré sklárně v Tasicích. Do vykrojené mýtiny uprostřed lesů, směrem z Ledče na Kutnou Horu, s rybníkem, potokem, silnicí a malou osadou, je téměř idylicky položena stará huť. Ve druhé polovině dvacátých let jela jen v dosti tlumeném provozu. Tehdy patřila Tereziánské nadaci zchudlých šlechticů na Pražském hradě a v nájmu ji měla Milada Nesslová, manželka ředitele Pražské úvěrní banky. Fabrika v té době stagnuje, což vede ke stávce sklářů. V roce 1927 je huť zavřena a pece, na kterých jsou závislé tři desítky rodin z okolí, vyhasly. Císař si tasickou sklárnu (společně se sklářským odborníkem Josefem Zemanem, který později odstoupil) po delším jednání pronajímá: „[...] takže jsem měl možnost vyrábět surové sklo na vlastní svůj účet. Můj bratr Ludvík spatřoval v mém jednání

ohromné riziko a netroufal si vystoupit do tohoto podniku. Začal jsem v Tasicích 28. září 1928, tedy v době, kdy většina skláren stála, nebyly žádné zakázky a ceny skla byly stlačeny na podvýrobní výši. V této nejtěžší době pro sklářství vypůjčil jsem si od svých příbuzných velmi značný kapitál, se kterým jsem se kurážně pustil do výroby skla a jeho broušení. Poněvadž se mi podařilo získat zahraniční zakázky, pracoval jsem vždy plně, takže jsem vytvořil podnik sklářský, který byl vždy v plném provozu. Přicházeli jsme na trh stále s novými vzory a novými druhy skla. Tak zejména přinesli jsme na trh do ciziny takzv. Marina-glass, na jehož vzorky jsme obdrželi tolik zakázek, že jsme mohli zaměstnat na dlouhou dobu netoliko Tasice, ale několik dalších skláren.“

Výkonná účetní i rozmazlený jelimánek

Jako společníci a hlavní účetní Čeněk zvolil sestru Zdeňku. A za finanční pomoci Bačků, rodiny své manželky, sklárnu v roce 1931 (s dodatkem z roku 1933) koupil. Zdeňka ve svých vzpomínkách o tasické periodě vypráví: „Byla to taková malebná enkláva v lesích. Jméno firmy znělo: Sklárna a rafinérie Bratří Císařové. Hned se začalo vyrábět olovnaté sklo a bylo hodně práce. Pracovali jsme od rána do noci. Začali jsme nabízet naše nové výrobky do ciziny, napřed výkresy, pak se posílaly vzorky. Také se zařídila brusírna v Pavlově, odkud jsme pocházeli, kde se také sklo leštilo v kyselině fluorovodíkové. Od našich předchůdců jsme koupili nákladní auto, Tatru. Bylo už hodně staré a stále v opravě. Materiál – písek, soda, potaš a suřík – se dovážel ze železniční stanice Zbraslavice. Jelikož jsme potřebovali někoho, kdo by se staral o hospodářství, byl povolán nejmladší bratr Ladislav. Cizinci k nám dojížděli obvykle dvakrát ročně, a to se potřebovaly vzorky, aby na každou sezonu dostali něco nového. Pro kupce se jezdívalo do Prahy, někdy na letiště, někdy do hotelu. Vždycky jsem se na ně těšila,

protože mi vozívali dárky a připadali mi jako příbuzní. Byla jsem mladá a takový rozmazlený jelimánek. Zařídili jsme, aby k nám denně zajížděl pekař z Bohdanče, od nás dělníci měli mléko i máslo. Také jsme zavedli malý biograf. I když jiné firmy neměly co dělat, u nás bylo zaměstnání vždycky.“ Na rybníku měla Zdeňka lodku, zahrádku s altánem, vše dle svého návrhu, na podzim za sklárnou les plný hub a úředníkům vyvářela v kanceláři houbovou polévku, dětem rozdávala bonbony. Je třeba dodat, že Čeněk byl sestře velice vděčný za její deseti-leté pracovní nasazení a obětavost ve prospěch tasické huti a odvděčil se jí věnováním krásného bydlení ve Františkově u Světlé nad Sázavou. V meandru Pstružného potoka, který se nedaleko odtud vlévá do řeky Sázavy, stála sklárna s rozlehlým dvorem, brusírnou a domem majitele. Není jistě náhodou, že toto zapadlé údolí si pro svůj život a tvorbu vybrali také dva malíři-krajináři Jaroslav Panuška a František Antonín Jelínek, kteří zde tvořili ve svých ateliérech i pleněru.

Františkov + Mariadol u Sázavy

Právě tam Čeněk Císař koupil na počátku třicátých let v dražbě firmu Bohemia – rafinerie skla, v níž se v té době nepracovalo a kde postupně vybudoval vedle brusírny a skladiště také vzorkovnu všech svých hutí. V roce 1934 koupil Čeněkův bratr Jaroslav, obchodník s uměleckou duší a majitel unikátní sbírky historického skla, mlýn v sousedním Mariadole a přestavěl jej na brusírnu skla.

Josefodol na Sázavce

Když se v blízkém Josefodole dostala do finanční krize sklárna firmy Sklářský průmysl rodiny Dresslerových z Jablonce nad Nisou, obrátili se společníci této firmy na Čenka Císaře, zda by nechtěl tento závod od nich odkoupit. Rozlehlou sklárnu, stojící u říčky Sázavky, nakonec koupil společně s bratrem

Františkem za 600 000 K. Čeněk Císař v roce 1945 situaci s koupí Josefodolu popsal ministrovi průmyslu Laušmanovi: „Tato firma přišla do úplného úpadku, většinou stála, nemohla platit ani dělníkům. Krize tohoto závodu dostoupila vrcholu, když Nemocenská pojišťovna v Ledči hnala celý podnik do dražby. Na přání všech podílníků koupil jsem podnik Sklářského průmyslu josefodolského. [...] Posléze jsem přeměnil náš rodinný mlýn v Pavlově na brusírnu skla. Všechny tyto podniky (Tasice, Františkodol, Josefodol, Pavlov) sloučil jsem v jeden podnik pod firmou Bratří Císařové. V josefodolském závodě vytvořil jsem centrálu a ustanovil jsem za ředitele všech svých podniků svého bratra Františka, jenž svými odbornými zkušenostmi a svou zdatností vedl všechny závody.“ V roce 1943 pracovalo ve všech čtyřech Císařových podnicích bezmála šest stovek zaměstnanců.

Jaroslav Císař ve vyšívané košili

Čeněkův bratr Jaroslav měl mezi sourozenci pověst bohéma. Na rozdíl od svých štíhlých a jemně melancholických bratrů byl člověkem podsaditým, veselým, bodrým kumpánem, milovníkem výtvarného umění, rybaření a Moravského Slovácka, vína i dobré pálenky. Měl však také vlohy pro podnikání a dokázal vybudovat brusírnu a síť obchodů, což ve vzpomínkách dokládá jeho sestra Zdeňka: „Jaroslav nechal úřednického zaměstnání a pořídil si v Havlíčkově Brodě malý obchod se sklem a porcelánem. Byl dobrý obchodník a brzy se přestěhoval na náměstí a obchod zvětšoval. Byl delší čas na Moravě a moc si zamiloval Moravské Slovácko, nosil vyšívané košile a pod krkem mašličky. Měl touhu malovat sklo, a tak si postavil v Mariadole, na místě starého mlýnu, malou brusírnu se šesti zaměstnanci. Zatím brousil a k dodělení pece už nedošlo. Zato zřídil velký obchod v Praze na Národní třídě, kam poslal svého úředníka.“

Zdeněk Matěj Kuděj a dýmantový třpyt

Jaroslav Císař byl také mecenášem, který velkoryse podporoval spisovatele, překladatele a cestovatele Zdenka Matěje Kuděje, kdysi bohémského druha Jaroslava Haška, který se usadil ve vsi Radostovice pod Lipnicí, nedaleko Císařovy brusírný skla v Mariadole. Kuděj do brusírný začal docházet, sblížil se jak s majitelem Jaroslavem Císařem, tak s vedoucím Františkem Šenkem. Zvlášť za války se pro Kuděje stal Mariadol, stojící v závětrí hlavních cest, přátelským a bezpečným místem, kde se mohl ohrát, najíst, otevřeně podebatovat. Někdy z té doby existuje fotografie Císaře s Kudějem. Oba v letním světle, nalehko oblečení, Císař v pantoflích, opálený Kuděj v rozhalence, pokuřují a nahlas se smějí (Císařovi chybí přední zub), sedí za flašinetem a Jaroslav Císař točí klikou. Nástroj je opatřen dřevěnými vyřezávanými figurkami, které se při hraní točí a tančí. A uprostřed figurek sedí na dřevěné latrině větší panák, který je karikovaným autoportrétem Jaroslava Císaře. A byl to majitel Mariadolu, který Kuděje na konci roku 1939 vyzval, aby napsal román o sklářích na Vysočině. S tím, že jeho práci rád finančně podpoří a bude nápomocen při shánění informací. Kuděj si nabídku chvíli rozmýšlí a v lednu 1940 Císaři píše: „Milý pane Císaři, přecházím přímo k Vaší laskavé nabídce, abych napsal ten sklářský román, o němž jsme mluvili. Jsem ochoten ujmout se toho úkolu, ale pokládám za svoji povinnost předem vás informovat o podmínkách, za nichž bych se mohl ujati této práce.“ Požádá o stravu, psací potřeby, kuřivo a možnost přespávat v Havlíčkově Brodě a v jiných Císařových sklárnách, kde nalezne zdroje informací o historii sklářství. A dále píše: „Pokud jde o podtitul, stačí ‚sklářský román‘. Zato titul musí být líbivý, ale prostý. Například Svatoandělská Huť nebo Zrození českého křišťálu anebo Průkopníci dýmantového třpytu. Titulem musí být dáno celé téma a k tomu musí směřovat celý děj. [...] O tom se budeme musit poradit až osobně.“

Namázl jsem se, nepíši, kaji se

O dva měsíce později Kuděj píše Císaři: „Předem dovolu, abych Vám poděkoval za Váš milý dárek k mému svátku. Byl mně velice milý, ale byl to dárek danajský. Namázl jsem se utěšeně, a poněvadž byl ve Světlé následován druhem ne sice tak líbezným, zato však silnějším, nevyšel jsem z ‚únavy‘ po několik dní, zvláště když jsem si musil ještě do Ledče pro zásilku, kterou mi tam poslali ze sklárny z Tasic. Teď mám tedy dosud sebraný materiál opravdu pohromadě a kaji se již 4 dni nad ním. [...] Musím se ještě podívat po okolí. Zjistil jsem totiž ještě několik pamětníků dob, o nichž se v románu jedná, a bylo by škoda, abych je také nevyslechl. O román již nyní je v okolí velký zájem a já doufám, že dozná i přívětivého přijetí.“

Zhltně tě lid

Na konci dubna 1940 informuje Kuděj Jaroslava Císaře: „Nacházím se právě na cestě do Svatojánské huti u Pavlova, abych se přesvědčil o tom, jaký je tam terén. Víím už, že kromě trossek huti sotva patrných je tam studánka, která patřila k huti, a obrázek na stromě, jež tam věnoval některý člen Vaší rodiny. Při té příležitosti Vám posílám pokračování románu. Jsem už asi v polovičce a práce, jak vidíte, pokračuje utěšeným tempem. Zbývá mně ještě návštěva Josefodolu a ještě se podívám do Tasic.“ Kuděj nakonec dokončí román v průběhu roku 1943 a autorská práva na vydání románu Mariánská huť přednostně nabízí Jaroslavu Císaři. Císař souhlasí, přijme rukopis i strojopis celého textu a autorovi pošle zálohu 12 500 korun s tím, že „zbytek do 25 tisíc korun proplatím dle Vašeho přání“. Román však vinou politických událostí za Kudějova života nevyjde. Jistou předzvěstí dějů příštích je syrová báseň, kterou Zdeněk Matěj Kuděj věnoval 25. února 1946 příteli Císařovi:

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Bud' připraven k udání.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.